

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1977

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ

ΘΕΟΛΟΓΙΑ.— **‘Ο έθνικισμός έν τή ‘Ορθοδόξω ‘Εκκλησία, ύπό ‘Ιωάννου Ν. Καρμίρη*.**

Τό θέμα τής ανακοινώσεώς μου «‘Ο έθνικισμός έν τή ‘Εκκλησία»¹ ανάγει τήν άρχήν του είς τήν άποστολικήν έποχήν, ότε έσημειώθησαν αί πρώται άσθενείς έκδηλώσεις έθνικισμού κυρίως ύπό τών έξ ‘Ιουδαίων χριστιανών, είτα δ’ όμως και ύπό τών έξ έθνών τοιούτων και βραδύτερον και ύπ’ άλλων λαών και έθνών, προσελθόντων είς τόν Χριστιανισμόν, άλλ’ ύπό διάφορον μορφήν και έντασιν. Ούτως ό έθνικισμός άνεφάνη περιοδικώς και τοπικώς έν τή ‘Εκκλησία του Χρι-

* J. N. KARMIRIS, **Der Nationalismus in der Orthodoxen Kirche.**

1. Σχετική ήτο ή πρό τεσσαρακονταετίας γενομένη παρ’ ήμίν συζήτησις και άρθρογραφία επί του θέματος του έθνικισμού ύπό τριών καθηγητών τής Θεολογικής Σχολής ‘Αθηνών και άκαδημαϊκών: Π. Μπρατσιώτου, Κράτος, Έθνος, ‘Εκκλησία, άρθρα έν περιοδ.: «‘Ανάπλασις» 49 (1936) 53 έξ., και «‘Εκκλησία» 14 (1936) 71 έξ., 97 έξ., 125 έξ., Δ. Παλάνου, έν «‘Εκκλησία» 14 (1936) 73 έξ., 91 έξ., 114 έξ., ως και μελέτη αυτού: Πολιτεία και ‘Εκκλησία, ‘Αθήναι 1920, έτι δέ και όμοία ανακοίνωσις έν τή ‘Ακαδημία ‘Αθηνών: είς τά «Πρακτικά» αυτής 13 (1938) 208 έξ., Α. ‘Αλιβιζάτου, έν «‘Εκκλησία» 14 (1936) 111 έξ., 15 (1937) 83 έξ., 98 έξ., ως και έν Procès-Verbaux du Premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes (1936), Athènes 1939, σ. 384 έξ., έν ‘Επιστ. ‘Επετηρίδι τής Θεολογικής Σχολής ‘Αθηνών 1936-1937, σ. 68 έξ., ως και μελέτη αυτού: ‘Εκκλησία και Πολιτεία έξ έπόψεως όρθοδόξου, ‘Αθήναι 1937. Περαιτέρω βλ. ‘Ιεζεκιήλ Βελανιδιώτου, ‘Εκκλησία και Πολιτεία, ‘Αθήναι 1906. Κ. Δυοβουνιώτου, Σχέσις ‘Εκκλησίας και Πολιτείας, ‘Αθήναι 1916. Χ. ‘Ανδρούτσου, ‘Εκκλησία και Πολιτεία έξ έπόψεως όρθοδόξου, ‘Αθήναι 1920. Α. ‘Αλιβιζάτου - S. Zankow, Kirche und Staat, έν Procès-Verbaux . . . , σ. 370-399. S. Zankow, Nation, Staat, Welt und Kirche im orthodoxen

στοῦ κατά τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ὡς ἀπόρροια καὶ ἔκφρασις τοῦ ἔθνικου πνεύματος καὶ χαρακτηῆρος καὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίας, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιδιώξεων τῶν χριστιανικῶν λαῶν, προσδιοριζόμενος ἑκασταχοῦ ἐκ τῶν ἐθνοφυλετικῶν, γλωσσικῶν, πολιτιστικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἄλλων διαφορῶν καὶ ἰδιορρυθμιῶν τῶν λαῶν. Οὕτως ἐκρήξεις ἐκκλησιαστικοῦ ἔθνικισμοῦ, ἐκ τῶν λόγων τούτων, συναντῶμεν κατὰ μὲν τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς Ἑλλῆσι, τοῖς Λατίνοις, τοῖς Ἀραβι καὶ ἄλλοις, μεταγενεστέρως δὲ παρὰ τοῖς Ῥώσοις¹, τοῖς Βουλγάροις², τοῖς Ῥουμάνοις³, καὶ πάλιν βραδύτερον

Osten als theologisches Problem, Sofia 1937. Τοῦ αὐτοῦ, Kirche und Nation im orthodoxen Osten, ἐν: Die Kirche und das Staatsproblem in der Gegenwart, Genf 1935, σ. 207-213, ἔκδ. ὑπὸ Συμβουλίου Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑφ' οὗ ἐξεδόθη καί: Kirche, Staat und Mensch, Russisch-Orthodoxe Studien, 1937. J. Oldham (ed.), The report of the conference at Oxford, July 1937, on church, community and state, London 1937. N. Milasch, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1906. Π. Παναγιωτάκου, Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία ἀνά τοὺς αἰῶνας, Ἀθῆναι 1939. Π. Πουλίτσα, Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ἰδίᾳ ἐπὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπου, Ἀθῆναι 1946. E. Peterson, Das Problem des Nationalismus im alten Christentum, ἐν: «Theol. Zeitschrift» 7 (1951) 81-91. F. Heiler, Katholizität und Nationalität, ἐν «Hochkirche» 14 (1932) 177 ἔξ. A. Dempf, Volk und Völker im Gottesreich, Augsburg 1932. E. Shilito, Nationalism, man's other religion, London 1932. W. Künneth u. H. Schreiner, (Hrsg.), Die Nation vor Gott, Berlin 1934. W. A. Visser t' Hooft, The ecumenical movement and the racial problem, Paris 1954. Κ. Μουρατίδου, Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν Ἑλλάδι, τ. Α', Ἀθῆναι 1965. Χ. Γιανναρᾶ, Ἡ ἀπόφασις de oecumenismo καὶ ὁ ἔθνικισμὸς τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐν περιοδ.: «Σύνορον» Νο 38 (1966) 105 ἔξ. Ἰω. Καρμίρη, Συμβολὴ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ἀθῆναι 1972 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστ. Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), ἔνθα καὶ ἡ ὑπόλοιπος βιβλιογραφία.

1. Γ. Παπαμιχαήλ, Ἡ ἀνθελληνικὴ μονορθοδοξία τῶν Ῥώσων τοῦ ἱε' αἰῶνος καὶ Μάξιμος ὁ Γραικός, Ἀθῆναι 1947. Τοῦ αὐτοῦ, Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ πρῶτος φωτιστὴς τῶν Ῥώσων, Ἀθῆναι 1950, σ. 286 ἔξ. Ν. Μοσχοπούλου, Πανσλαβισμὸς, ἄρθρον ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τ. 19, σ. 548. Γ. Κονιδάρη, Ἡ ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος^α, Ἀθῆναι 1971, σ. 40 ἔξ.

2. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου, Τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Πολιτικῆς Ἐπιθεωρήσεως», τευχ. 12 Ἀθῆναι 1945. Γ. Κονιδάρη, αὐτόθι. Φ. Βαφείδου, Ἐκκλησ. Ἱστορία, Ἀλεξάνδρεια 1928, τ. III, μέρος β', σ. 154 ἔξ. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησ. Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 663 ἔξ.

3. Φ. Βαφείδου, αὐτόθι, σ. 194 ἔξ.

παρά τοις Ἑλλησι, τοις Ἀραβι καὶ ἄλλοις ὀρθοδόξοις λαοῖς¹. Ἀλλὰ σφοδρότερον καὶ διαρκέστερον ἐξεδηλώθη ὁ ἔθνοφυλετισμὸς παρά τοις ἀποσπασθεῖσιν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, διὰ τοὺς αὐτοὺς κυρίως λόγους, Ἀρμενίους, Κόπταις, Ἰακωβίταις καὶ λοιποῖς μονοφυσιτικοῖς καὶ δυοφυσιτικοῖς λαοῖς. Κατὰ δὲ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἐχαρακτηρίσθησαν τοπικαὶ τινες Ἐκκλησῖαι ὡς «ἐθνικαὶ» ἐν τῇ Δύσει, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν ἣ ὠνομάσθησαν καὶ «αὐτοκέφαλοι» Ἐκκλησῖαι. Καὶ ἐν μὲν τῇ Δύσει ὡς «ἐθνικαὶ» Ἐκκλησῖαι ἐχαρακτηρίσθησαν αἱ προσκαίρως προσλαβοῦσαι μορφὴν τινα Γαλλικανισμοῦ καὶ Φεβρονιασμοῦ, ὡς καὶ μεταγενεστέρως Προτεσταντικαὶ τινες Ἐκκλησῖαι καὶ Ὁμολογίαι, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ αἱ προσκαίρως ὁμοίως καὶ παροδικῶς παρασυρθεῖσαι εἰς εἶδός τι ἔθνοφυλετισμοῦ τοπικαὶ τινες Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησῖαι, «ἐπὶ διασπάσει καὶ καταμελισμῷ τῆς μιᾶς καὶ καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰς μέρη καὶ τμήματα ἀπὸ φυλετικῶν παραδόσεων καὶ γλωσσικῶν ιδιωμάτων γνωριζόμενα», ὡς ἔγραφεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ' ἐν ἔτει 1904 πρὸς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας². Ἐπὶ τούτοις εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ ἐθνικισμὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων ἔπαιξε σημαίνοντα ρόλον εἰς τὴν ἔκρηξιν καὶ τελείωσιν τοῦ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος μεταξὺ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Ρώμης κατὰ τὸν 9' καὶ τὸν 10' αἰῶνα, ἐξακολουθήσας δυστυχῶς καὶ μετὰ ταῦτα, ἰδίως συνεπεῖα τῶν Σταυροφοριῶν, τῆς Λατινοκρατίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῆς παπικῆς Οὐνίας κτλ.

Ἄλλ' ἐνταῦθα δέον νὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν Ὀρθόδοξον κατ' ἀνατολὰς Ἐκκλησίαν, εἰς ἣν κατὰ τοὺς νεωτέρους ἰδίᾳ χρόνους εὗρεν εἴσοδον τό, κατὰ τὸν αὐτὸν Πατριάρχην, «ξένον τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὀθνεῖον πνεῦμα» τοῦ ἐθνικισμοῦ³, ὥστε ἠναγκάσθη αὕτη νὰ καταδικάσῃ συνοδικῶς τοῦτον, ὡς δυνάμενον νὰ ἔχῃ καταστροφικὴν ἐπίπτωσιν ἐπὶ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς καθολικότητος αὐτῆς, ἀπαραιτήτων καὶ ἀχωρίστων ιδιοτήτων αὐτῆς, ἐκφραζομένων κατ' ἔξοχὴν ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ. Πράγματι τοπικαὶ τινες Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησῖαι παρεσύρθη-

1. Πρβλ. Β. Στεφανίδου, μν. ἔ. σ. 683-684: «Πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἀναλογίαν καὶ σχέσιν ἔχει τὸ Ἀραβικὸν ζήτημα τῶν ἄλλων Πατριαρχείων. Ἐν τῷ Πατριαρχείῳ τῆς Ἀντιοχείας ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 10' ἑκατονταετηρίδος παρουσιάσθη ἀφύπνισις τῶν ἀραβοφώνων ὀρθοδόξων ἰθαγενῶν τῆς Συρίας... Ἐν τῷ Πατριαρχείῳ τῶν Ἱεροσολύμων τὸ ζήτημα τῶν ἀραβοφώνων ἀνεκινήθη μετὰ τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα... Ζήτημα ἀραβοφώνων ὀρθοδόξων δὲν ἔλειψε καὶ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλὰ δὲν προὐκάλεσε μεγάλας ἀνησυχίας».

2. Παρὰ Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Graz 1968, τ. II², σ. 1040.

3. Αὐτόθι.

σαν άτυχώς ένίοτε εις άκρατόν τινα έθνικισμόν και φυλετισμόν, προσκολληθεΐσαι προσκαίρως ύπέρ τὸ δέον εις τὰ ἴδια αὐτῶν έθνη και κράτη και γενόμεναι έστιν ὅτε ακούσια ὄργανα σωβινιστικῶν επιδιώξεων αὐτῶν και «θεραπευαίνιδες κοσμικῶν σκοπῶν και πολιτικῶν προγραμμάτων»¹, ἐπὶ ἀθετήσει θεμελιωδῶν θεωρητικῶν και κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς ἀπορριπτουσης τὰς φυλετικὰς ἐν γένει διακρίσεις². Ἐντεῦθεν και ἀπησχόλησεν έντονώτερον τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τὸ θέμα τοῦτο ιδιαίτατα συνεπεία ἐκδηλωθέντος κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπερμέτρου έθνικισμοῦ ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν έτει 1872 Τοπικὴ Σύνοδος, ἣτις «κατέκρινε και κατεδίκασε τὸν φυλετισμόν, τ. έ. τὰς φυλετικὰς διακρίσεις και τὰς έθνικὰς ἔρεις και ζήλους και διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀντικειμένας τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ εὐαγγελίου και τοῖς ἱεροῖς κανόνισιν». Εἰδικώτερον τὰς ἐκ τοῦ έθνικισμοῦ προελθούσας ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων ἔκρινεν ὡς ἀντικειμένας εις τοὺς κανόνας 8 και 15 τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, 2 τῆς Β' Οἰκουμενικῆς, 5 τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς, 14 και 15 τῶν ἁγίων Ἀποστόλων και ἄλλους³, γενικώτερον δὲ ὡς ἀντικειμένας εις τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησιολογίαν. Διότι, κατ' αὐτήν, ἕκαστος ἐπίσκοπος εἶναι κεφαλὴ ἐκάστης κατὰ τόπους Ἐκκλησίας, ἀποτελῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συναγομένης λογικῆς ποιμνης του ἅπαν τὸ πλήρωμα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦθ' ὅπερ καταφανέστερον γίνεται ἐν τῇ τελέσει τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Διὰ ταῦτα ἡ Σύνοδος ἔχαρκτηρισε «τὸν φυλετισμόν ὡς ξένον και πολέμιον ἄντικρυς πρὸς τε τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν και τὸ ἀπ' αἰῶνων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πολίτευμα»⁴. Ὡστε δὲν δύναται νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία, ὅτι ὁ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τοιοῦτου έθνικισμοῦ και φυλετισμοῦ χαρακτηρισμὸς τοπικῆς τινος Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ὡς «έθνικῆς» ἀντίκειται ἰδίως εις τὴν έννοιαν τῆς ένότητος και τῆς καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς και εις ἄλλας θεωρητικὰς και κανονικὰς ἀρχὰς αὐτῆς, και ἐπομένως ὀρθῶς ἔχει χαρακτηρησθῆ ὡς «αίρειτικὸς» ὁ έθνικισμὸς οὗτος και ἄρα ἀποκρουστέος ἀπολύτως⁵. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαιρῆται και νὰ περιορίζηται

1. Αὐτόθι.

2. Βλ. και Π. Μπρατσιώτου, ἄρθρα ἐν: «Ἀνάπλασις» 49 (1936) 53, 57, και «Ἐκκλησία» 14 (1936) 82 - 83.

3. Παρὰ Γ. Ράλλη και Μ. Ποτλή, Σύνταγμα τῶν θείων και ἱερῶν Κανόνων, Ἀθήναι 1852, τ. II, σ. 133, 145, 169, 229, 18, 20.

4. Δ. Καλλιφρονος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις, περίοδος β', Κωνσταντινουπόλις 1873, τ. 4, σ. 97 - 172. Παρὰ Ἰω. Καρμίρη, μν. έ. τ. II², σ. 1014 - 1015.

5. Βλ. και Βλ. Λόσκυ, Κατ' εἰκόνα και καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, μετάφρ. Μ. Μιχαηλίδη, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 175 - 176.

καὶ σμικρύνηται καὶ συγχέηται ἢ μία καθολικὴ καὶ παγκόσμιος καὶ αἰώνιος Ἐκκλησία, ταυτιζομένη πρὸς μικρὰς τοπικὰς «ἐθνικὰς» Ἐκκλησίας, γεωγραφικῶς μὲν περιοριζομένας καὶ ὑπερμέτρως ἐπηρεαζομένας ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς γλώσσης, τῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ τῶν ἐθνῶν τῶν διαφόρων λαῶν καὶ φυλῶν τῆς γῆς, ἐξυπηρετούσας δὲ ἐνίοτε μικροὺς καὶ προσκαιροὺς πολιτικοὺς καὶ κρατικοὺς σκοπούς, ὑπαγορευομένους ὑπὸ τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ καὶ σωβινισμοῦ τῶν ἑαυτῶν λαῶν καὶ κρατῶν.

Οὕτως ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, δεχομένη τὴν καθολικότητα καὶ τὴν οὐσιαστικὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας - σώματος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὑφὴν καὶ δομὴν καὶ ταυτότητα καὶ συνέχειαν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχέγονον Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀπορρίπτει τὸν ἐθνικισμὸν τῶν τοπικῶν ἀνὰ τὰ διάφορα ἔθνη Ἐκκλησιῶν καὶ γενικῶς τὰς φυλετικὰς διακρίσεις. Καθ' ὅσον ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι θρησκεία οἰκουμενικὴ καὶ παγκόσμιος, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶναι «καθολικὴ», τ. ἔ. ὁμοίως οἰκουμενικὴ καὶ παγκόσμιος, πανανθρωπίνην ἔχουσα τὴν ἑαυτῆς ἀποστολήν. Ὁ Θεάνθρωπος ἀρχηγὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις αὐτοῦ, ὅπως «πορευθέντες μαθητεύσωσι πάντα τὰ ἔθνη» (Ματθ. 28, 19), καὶ «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει» (Μάρκ. 16, 15). Τοιοῦτοτρόπως ἐκηρύχθη «τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι» (Ματθ. 24, 14) καὶ «ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ» (Ματθ. 26, 13, πρβλ. καὶ Μάρκ. 13, 11. 14, 9), ὥστε «κηρυχθῆναι εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸν λόγον τῆς ἀληθείας» καὶ «μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη» (Λουκ. 24, 47), ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως «εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετόχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ» (Ἐφ. 3, 6).

Ἐκ τῶν ἀγιογραφικῶν τούτων παραθέσεων συνάγεται, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀπευθύνεται καὶ προσφέρει τὴν σωτηρίαν πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, ἄνευ ἐθνικῶν καὶ φυλετικῶν ἢ ἄλλων διακρίσεων, θεωροῦσα αὐτὰ ὡς ἰσότημα καὶ τοὺς ἀνθρώπους πάντας ὡς δημιουργήματα καὶ τέκνα τοῦ Θεοῦ, «ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι» (Α' Τιμ. 2, 4). Δι' ὃ καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἀδιακρίτως, πάντας τοὺς λαούς, φυλὰς καὶ γλώσσας καὶ ἔθνη «ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ» (Πράξ. 15, 14), οὔτινες διὰ τοῦτο πάντες, ἄνευ φυλετικῆς καὶ ἐθνικῆς τιнос διακρίσεως, ἀπετέλεσαν τὰς πρώτας ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἰδρυθείσας κατὰ τόπους Ἐκκλησίας, συγκειμένας ἐξ Ἰουδαίων ἅμα καὶ ἐθνικῶν, ὡς π. χ. τῶν Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας, Ἀλεξανδρείας, Ἐφέσου, Ῥώμης, Κορίνθου κλπ., ἐξ ὧν διεμορφώθησαν μεταγενεστέρως αἱ ὑφιστάμεναι Ὁρθόδοξοι Πατριαρχικαὶ καὶ Αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι. Αὗται προσωνυμοῦνται

συνήθως ἐκ τῆς πόλεως ἢ τῆς χώρας καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὰς πιστῶν, οἵτινες ὑπόκεινται πάντες ἠνωμένοι εἰς τοὺς κατὰ τόπους κανονικοὺς ἐπισκόπους, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς, τῆς φυλῆς ἢ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Ταῦτα διδάσκει ἡ ἀπ' ἀρχῆς ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις καὶ ἱστορία, μαρτυροῦσα περὶ τῆς συστάσεως οὐχὶ ἐθνικῶν, ἀλλὰ τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐντὸς καθωρισμένων ἱστορικῶς ἢ πολιτικῶς, γεωγραφικῶν ὁρίων, ἐφ' ὅσον «τὰ ἐκκλησιαστικά εἶθε συμμεταβάλλεσθαι τοῖς πολιτικοῖς»¹. Διὰ τοῦτο ἐτονίσθη ἐν τῇ εἰρημένῃ Ὁρθοδόξῳ Τοπικῇ Συνόδῳ, ὅτι ἡ «Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ῥωσίας, τῆς Σερβίας, τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἢ καταχρηστικώτερον Ἐκκλησία Ἑλληνική, Ῥωσική, Σερβική κλπ., σημαίνουσιν Ἐκκλησίας αὐτοκεφάλους ἢ ἡμιανεξαρτήτους, ἐν ἐπικρατείαις αὐτονομουμέναις ἢ ἡμιανεξαρτήτοις, καὶ ἔχουσιν ὠρισμένα ὅρια, αὐτὰ τὰ τῆς πολιτικῆς ἐπικρατείας... συνέστησαν δὲ οὐχὶ λόγῳ ἐθνικότητος, ἀλλὰ πολιτικῆς καταστάσεως...»². Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον δὲν ὑπάρχουσιν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐκλεκτοὶ καὶ περισούσιοι ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων δῆθεν ποιοτικῶς κατωτέρων λαῶν, αἱ δὲ τυχὸν ἀπαντῶσαι ἐθνικαὶ μεταξὺ αὐτῶν διαφοραὶ, ὀφειλόμεναι οὐχὶ εἰς ὀργανικὰ ἀλλ' εἰς ἔξωτερικὰ καὶ ἱστορικὰ αἷτια, ἔχουσι σχετικὴν μόνον σημασίαν διὰ τὴν καθολικὴν χριστιανικὴν ἀδελφότητα, μὴ ἀποτελοῦσαι ἀπόλυτον κριτήριον φυλετικῶν διακρίσεων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν.

Ὅθεν κατακριτέος τυγχάνει ὁ λεγόμενος ἐθνικισμὸς ἢ φυλετισμὸς, ὅστις κυρίως εἶναι ἔκφρασις τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος καὶ χαρακτῆρος καὶ τῶν σωβινιστικῶν ἐπιδιώξεων τῶν διαφόρων λαῶν. Ἔτι δέ, κατὰ τὴν εἰρημένην Τοπικὴν Σύνοδον, ἐθνοφυλετισμὸς εἶναι «ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συγκρότησις ἰδίων φυλετικῶν Ἐκκλησιῶν, πάντας μὲν τοὺς ὁμοφύλους ἀποδεχομένων, πάντας δὲ τοὺς ἑτεροφύλους ἀποκλειουσῶν καὶ ὑπὸ μόνον ὁμοφύλων ποιμένων διοικουμένων»³. Τοῦτο εἶναι ἄγνωστον καὶ ἀσυμβίβαστον εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν καὶ κανονικὴν

1. Βλ. Κανόνας 17 Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, 38 Πενθέκτης κλπ., ἐν Γ. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, μν. ἔ. σ. 258, 392.

2. Μ. Γεδεών, Ἔγγραφα πατριαρχικά καὶ συνοδικὰ περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος (1852 - 1873), Κωνσταντινούπολις 1908, σ. 407.

3. Αὐτόθι, σ. 405. Σήμερον χρησιμοποιεῖται συνήθως ὁ ὅρος ῥατσισμὸς μᾶλλον ἐν πολιτικῇ ἐννοίᾳ, ὡς ὠρίσθη ὑπὸ τῆς τετάρτης γενικῆς συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (Οὐψάλα 1968): «By racism we mean ethnocentric pride in one's own racial group and preference for the distinctive characteristics of that group; belief that these characteristics are fundamentally biological in nature and are thus transmitted to succeeding generations; strong negative fee-

τάξιν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, καὶ ἐπομένως δὲν ἐπιτρέπεται ἐν αὐτῇ ὁ ὑπέρομετρος ἐθνικισμὸς τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν — τῶν ἄλλως ὡς «ἐθνικῶν» κακῶς χαρακτηριζομένων — καὶ ἡ ὑπερβολικὴ προσκόλλησις αὐτῶν εἰς τὸ ἄρμα τῶν ἰδίων ἐθνῶν καὶ κρατῶν καὶ ἡ σωβινιστικὴ ἐξυπηρέτησις πολιτικῶν ἐπιδιώξεων αὐτῶν, ἀσυμβιβάστων ὅλως πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν πνεῦμα, δεδομένου ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι «μία» καὶ «καθολικὴ» ἅμα καὶ παγκόσμιος καὶ αἰώνια, μὴ περιορισμένη ὑπὸ τοπικῶν καὶ χρονικῶν ὁρίων. Ἐπομένως ἀντίκειται ὁ ἐθνικισμὸς εἰς τὴν ὀρθόδοξον δογματικὴν διδασκαλίαν πρῶτον μὲν περὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ὑφῆ καὶ δομῇ καὶ ταυτότητι αὐτῆς, ἣν διασπᾷ ὁ ἐθνικισμὸς καὶ ὀδηγεῖ εἰς σχίσματα, περὶ ὧν γράφει ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὅτι «οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύναται ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν», ἐπειδὴ «οὐδὲν οὕτω παροξύνει τὸν Θεὸν ὡς τὸ Ἐκκλησίαν διαιρεθῆναι»¹. δεῦτερον δὲ περὶ τῆς καθολικότητος καὶ δὴ τῆς οἰκουμενικότητος καὶ παγκοσμιότητος τῆς ἐχούσης ὑπερεθνικὸν καὶ ὑπερχρονικὸν χαρακτῆρα καὶ οἰκουμενικὴν ἀποστολὴν Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐκτεινομένης καθ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ τὸν χρόνον.

Διὰ ταῦτα κατεδίκασεν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὸν ὑπέρομετρον ἐθνικισμὸν καὶ ρατσισμὸν καὶ τὰς φυλετικὰς διακρίσεις ἐν γένει, καθ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰωάν. 18, 36), ἀλλ' ἔχει θεῖαν τὴν προέλευσιν, τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀποστολήν. Κατὰ συνέπειαν δὲν προσδιορίζεται οὐδὲ ἐπηρεάζεται οὐσιωδῶς ἐκ τῶν διαφορῶν ἐθνῶν καὶ λαῶν καὶ φυλῶν τῆς γῆς, ταυτιζομένη πρὸς τινα τούτων, ἀλλ' εἶναι καθολικὴ καὶ παγκόσμιος μὲ χαρακτῆρα ὑπερεθνικόν, οἰκουμενικόν καὶ πανανθρώπινον, δι' ὃν λόγον ἐν αὐτῇ «οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλληνίῳ», «βάρβαρος καὶ Σκύθης», «ἀλλὰ πάντες εἰς εἰσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. 3, 28. Κολ. 3, 11, πρβλ. καὶ Ἐφ. 2, 14. Ρωμ. 11, 12). Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐνιαῖον καὶ καθολικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ οὐ «μεμέρισται», σῶμα πνευματικόν, ὅλον, ἀδιαίρετον, αἰώνιον, κυβερνώμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀγία Γραφὴ διδάσκει τὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητος, καταργηθεισῶν τῶν ἐθνικῶν μεταξὺ τῶν λαῶν διαφορῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶναι «τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν» (Κολ. 3, 11). Πρὸς τούτοις δὲν πρέπει νὰ λησμονῶσιν αἱ τοπικαὶ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ὅτι «οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίους δουλεύειν» (Ματθ. 6, 24) καὶ ὅτι «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. 5, 29).

lings towards other groups who do not share these characteristics, coupled with the thrust to discriminate against and exclude the out-group from full participation in the life of the community. («Ecumenical Review» 26 (1974) Nr. 4, σ. 672.

1. Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 11, 4, PG 62, 85.

Συνεπῶς οὐ δύνανται δουλεύειν τῷ Θεῷ καὶ τῷ κοσμικῷ ἄρχοντι, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς τῷ Θεῷ. Βεβαίως ὀφείλουσι νὰ ἀποδίδωσιν αὐταὶ «τὰ τοῦ καίσαρος τῷ καίσαρι», ἀλλὰ πρὸ πάντων καὶ ὑπεράνω πάντων καὶ κατ' ἀποκλειστικότητα ὀφείλουσι νὰ ἀποδίδωσι «τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθ. 22, 21), διακονοῦσαι πιστῶς τὸ ἀπολυτρωτικὸν θέλημα καὶ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Οὕτως, ἐνῶ ἐξ ἑνὸς πρέπει νὰ διδάσκωσι τοὺς πιστοὺς «ὑποτάσσεσθαι ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις» (Ρωμ. 13, 1), ποιούμεναι «δεήσεις καὶ προσευχάς . . . ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων» (Α' Τιμ. 2, 1-2), ἐξ ἄλλου δ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ γίνωνται «δούλοι ἀνθρώπων» (Α' Κορ. 3, 23) καὶ τῶν ἀντιευαγγελικῶν καὶ ἀνόμων σχεδίων τῶν κυβερνητῶν τῶν διαφόρων κρατῶν, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ ὁ «κόσμος παράγεται καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ» (Α' Ἰωάν. 2, 27), ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία μένει εἰς τὸν αἰῶνα, ἐργαζομένη διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς τὴν ἀπαρχὴν καὶ παρουσίαν ἐπ' αὐτῆς ἀποτελεῖ αὐτὴ αὕτη ἡ Ἐκκλησία. Ἀκριβῶς ἡ ἀπὸ τοῦ νῦν βιουμένη βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἐσχατολογικὴν διάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἀναγομένην εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς.

Ὡστε ἀναμφιβόλως εἶναι ἀντίθετον ἰδίᾳ πρὸς τὴν ἐνότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας τὸ τοπικιστικὸν καὶ ἐθνικιστικὸν πνεῦμα καὶ αἱ φυλετικαὶ διακρίσεις ἐνίων ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν, κακῶς καὶ ἀπαραδέκτως χαρακτηριζομένων ὡς «ἐθνικῶν», αἵτινες ὅμως δέον νὰ ζῶσι διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἐνότητι καὶ καθολικότητι τῆς μιᾶς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἐνὸς σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῇ μυστικῇ κοινωνίᾳ τοῦ πληρώματος τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρωτίστως εἶναι ζωὴ ἐν Χριστῷ καὶ κοινωνία ἀγάπης καὶ ἐνότητος ἐν ἐλευθερίᾳ, τὰ δὲ μέλη αὐτῆς ὀφείλουσι νὰ ζῶσιν ἐν τῇ ἐνότητι καὶ τῇ καθολικότητι καὶ τῇ ἀδελφικῇ ἀγάπῃ, ὡς μέλη τοῦ ἐνὸς σώματος τοῦ Χριστοῦ. Διὰ πάντα, λοιπόν, ταῦτα ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατεδίκασεν, ὡς ἐλέγχθη, τὸν ὑπέρμετρον ἐθνικισμὸν, ὡς ἐπίσης ἀπεδοκίμασε καὶ τὴν ἐκκοσμίκευσιν καὶ γενικῶς πᾶσαν καθαρῶς κοσμικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνάμειξιν καὶ τάσιν πρὸς «τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν» (Ματθ. 4, 8) ἢ εἰς τὰς «κοσμικὰς διοικήσεις»¹, μὴ ὑποκύψασα εἰς τὸν τρίτον πειρασμὸν τοῦ Κυρίου, ὡς ὑπέκυψεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ὁ ἐθνικισμὸς, καὶ μάλιστα ὁ ὑπερεθνικισμὸς, εἶναι ἀσυμβίβαστος γενικώτερον μὲν πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὸν πνευματικὸν καὶ

1. Κανόνες 81 καὶ 83 Ἀποστόλων, 3 Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἄλλοι, ἐν Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, ἐνθ' ἀν. σ. 104, 105, 220.

θεανθρώπινον χαρακτήρα αὐτῆς, ειδικώτερον δὲ πρὸς τὴν καθολικότητα αὐτῆς καὶ τὴν ὄντολογικὴν ἐνότητα καὶ τὴν διαρκῆ κοινωνίαν τῶν ἐπὶ μέρος Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας, αἵτινες ὀφείλουσι νὰ ἐκφράζωσι τὴν καθολικότητα ἐν τῇ ἐνότητι καὶ ταυτότητι τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καὶ τῆς διοικητικῆς διαρθρώσεως καὶ κανονικῆς τάξεως, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ὀρθοδόξου συνοδικοῦ συστήματος, «σπουδάζουσαι τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα» (Ἐφ. 4, 3).

Ταῦτα ὅμως λέγοντες οὐδόλως ὑποτιμῶμεν τὴν μεγάλην σημασίαν καὶ ἀποστολὴν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κράτους, πρὸς τὸ ὅποιον ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἔχη ὄν λόγον ἢ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα. Δι' ὃ καὶ ἀναγνωρίζει αὐτά, τηροῦσα θεϊκὴν ἔναντι αὐτῶν στάσιν καὶ σχέσιν, καὶ ἐπιδιώκουσα ὅπως ὀδηγήσῃ πρὸς τὸν Θεὸν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἔθνη καὶ τὰ κράτη αὐτῶν καὶ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ μεταμορφώσῃ καὶ μεταβάλλῃ εἰς ἓνα «λαὸν τοῦ Θεοῦ», καθ' ὅσον πάντες ἔχουσιν ὁμοίως κληθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς σωτηρίαν καὶ πάντες εἶναι «εἰς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», ἀπορριπτομένης πάσης ἐθνικιστικῆς ἀποκλειστικότητος ἢ ὑπεροχῆς λαοῦ τινος. Κατὰ συνέπειαν ἀνάλογος πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἐθνικῶν κρατῶν ἀφ' ἑτέρου σχέσις, δῆλα δὴ σχέσις συνυπάρξεως καὶ συναλληλίας καὶ συνεργασίας ἀρμονικῆς καὶ ἀμοιβαίας βοθησίας καὶ ἀλληλεπιδράσεως καὶ ἀλληλεπηρεασμοῦ. Ἡ σχέσις αὕτη καθωρίσθη ἔκπλαι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας τῆς Καινῆς Διαθήκης γενικῶς καὶ ειδικώτερον τῶν ἐπομένων τεσσάρων κλασσικῶν κειμένων αὐτῆς, ἅτινα κέκτηνται αἰώνιον κύρος καὶ ρυθμιστικὴν τῆς ἐν λόγῳ σχέσεως ἀξίαν καὶ δύναμιν. Ταῦτα εἶναι: α) ἡ μνημονευθεῖσα ἐντολὴ τοῦ θείου Ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας «ἀπόδοτε τὰ τοῦ καίσαρος τῷ καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθ. 22, 21), β) ὁ λόγος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. 5, 29), γ) ὁ λόγος τοῦ ἀποστόλου Παύλου «πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασέσθω, οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν» (Ρωμ. 13, 1), καὶ δ) τὸ δέκατον τρίτον κεφάλαιον τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν τοῖς ἀνωτέρω καὶ τῆς ἄλλης συναφοῦς διδασκαλίας τῆς Καινῆς Διαθήκης καθωρίσθη ἡ τῆς συναλληλίας σχέσις μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας ἢ τοῦ κράτους, κατὰ τὴν ὁποίαν αὗται θεωροῦνται ὡς δύο αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων ἀρχαί, καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει οὔτε νὰ συγχωνεύωνται καὶ ταυτίζωνται, οὔτε νὰ χωρίζωνται ἐντελῶς, οὔτε νὰ ἀλληλοὑποδουλῶνται ἢ ἀλληλοκαταδυναστεύωνται δι' ἀναρμοδίας ἐπεμβάσεως τῆς

μιᾶς εἰς τὰ interna corporis τῆς ἄλλης, ἀλλὰ τὸναντίον, διατηροῦσαι τὴν αὐτοτέλειαν καὶ αὐτονομίαν αὐτῶν, δέον νὰ ἐπιδιώκωσι συμφωνίαν ἐν πᾶσιν, νὰ συνεργάζωνται ἁρμονικῶς καὶ νὰ ἀλληλοβοηθῶνται καὶ ἀλληλοπροάγωνται ἐν ἀμοιβαίῳ σεβασμῷ. Τοῦτο δὲ τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ πρῶτον μὲν ἑκατέρα ἔχει ἀνάγκην τῆς συμπαραστάσεως καὶ ἐπικουρίας τῆς ἄλλης, καὶ δὴ ἡ μὲν πολιτεία τῆς πνευματικῆς δυνάμεως καὶ βοηθείας τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη δὲ τῆς ὑλικῆς δυνάμεως καὶ ἐπικουρίας τῆς πολιτείας· δεύτερον δὲ ὅτι αἱ σφαῖραι ἐνεργείας ἀμφοτέρων δὲν εἶναι τελείως κεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' ἐν πολλοῖς συμπίπτουσιν· καὶ τρίτον τὰ μέλη ἀμφοτέρων εἶναι οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι οἱ ἀπαρτίζοντες τὰς δύο ταύτας διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων κοινωνίας, ἀνήκοντες εἰς ἀμφοτέρας καὶ ἔχοντες ὡς χριστιανοὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, ἵνα ἀποδίδωσι «τὰ τοῦ καίσαρος τῷ καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθ. 22, 21). Πρόκειται, λοιπόν, περὶ δύο διαφόρων καὶ ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων ὀργανισμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἶναι θεανθρώπινος καὶ αὐτόνομος, ἐπὶ θείου, ἀναλλοιώτου καὶ αἰωνίου δικαίου στηριζόμενος, ὁ δὲ εἶναι καθαρῶς ἀνθρώπινος, ἐπὶ θετοῦ, εὐμεταβλήτου καὶ παροδικοῦ δικαίου στηριζόμενος. Πράγματι, ὅπως τὸ κράτος εἶναι αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον, διεπόμενον ὑπὸ ἰδίου συντάγματος, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι αὐτόνομος καὶ ἀνεξάρτητος, διεπομένη ὑπὸ τοῦ ἑαυτῆς συντάγματος τῶν ἱερῶν κανόνων, οὕτω δὲ συμπορεύονται ὡς δύο συνάλληλοι ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, ἑυθυμίζουσαι ἐλευθέρως τὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου αὐτῶν βάσει ἰδιαιτέρου ἐκάστη δικαίου, μὴ ἐπιτρεπομένης ὑπερβολικῆς συνδέσεως ἢ ὑποδουλώσεως τοπικῆς τινος Ἐκκλησίας εἰς τὸ κράτος.

Πρὸς κατανόησιν τούτου δέον νὰ ληφθῇ προσέτι ὑπ' ὄψιν, ὅτι αἱ δύο αὗται ἀυτεξούσοι καὶ τέλειαι κοινωναὶ εἶναι διάφοροι κατὰ τὴν φύσιν, τὴν ἀποστολήν, τὸν σκοπὸν καὶ τὰ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ μέσα. Οὕτως ἡ μὲν Ἐκκλησία εἶναι ὑπερφυσικὴ κοινωνία, ἧς ἡ δομὴ καὶ ἡ ἀποστολὴ ὠρίσθη ἐφ' ἅπαξ καὶ ἀμεταβλήτως ὑπὸ τοῦ θείου Δομήτορος αὐτῆς, ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ Κράτος εἶναι φυσικὴ κοινωνία ἀνθρώπων, ὑποκειμένη εἰς μεταβολάς, κατὰ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τῶν συγκροτούτων αὐτῆν, καὶ ἐπιδιώκουσα τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν εἰρήνην καὶ ὑλικὴν εὐδαιμονίαν αὐτῶν. Ὡστε ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς μὲν Ἐκκλησίας κεῖται ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ὑπερφυσικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς δὲ πολιτείας καὶ τοῦ ἔθνους ἐν τῇ περιοχῇ τῆς φυσικῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐκ τούτου δὲ καὶ χρησιμοποιοῦσιν ἀνάλογα ἐκάστη καὶ διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα ὁ κύκλος τῆς δραστηριότητος καὶ ἁρμοδιότητος ἑκατέρας εἶναι διάφορος, καὶ ἐπομένως δύναται νὰ ἀποφεύγηται πᾶσα μεταξὺ αὐτῶν σύγκυσις ἢ ἀλληλεπέμβασις ἢ σύγκρουσις ἢ ὑποδούλωσις,

ἐφ' ὅσον ἢ μὲν Ἐκκλησία περιορίζεται μόνον ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, τὸ δὲ κράτος μόνον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, ἀμφοτέρων περιοριζομένων «ἔσω τῶν οἰκείων ὄρων». Τοῦτο ἐπιβάλλεται νὰ γίνεται πάντοτε, ἀπορριπτομένου τοῦ συστήματος τῆς «νόμου κρατοῦσης πολιτείας» καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τῶν μὲν «πολιτικῶν ἀρχόντων ἰδιὸν ἔστιν ἡ πολιτικὴ εὐπραξία, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση ποιμένων καὶ διδασκάλων», συνφωδὰ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἱερῶν πατέρων¹.

Σημειωτέον ὅτι τὸ ἀνωτέρω σύστημα σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ κράτους, τὸ διαμορφωθὲν ἐν τῷ ἀποδεξαμένῳ τὴν χριστιανικὴν ἐσχατολογικὴν προοπτικὴν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ Βυζαντίῳ καὶ θεωρούμενον ὑπὸ πολλῶν Ὀρθοδόξων ὡς τὸ μᾶλλον προσιδιάζον αὐτοῖς, ἰδίως ἐκ λόγων ἱστορικῶν καὶ βιωματικῶν, ἐξακολουθεῖ ἰσχυρὸν ἔτι καὶ νῦν μὲ διαφορὸς παραλλαγὰς παρὰ τισιν Ὀρθοδόξοις λαοῖς, ὡς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλων, παρ' οἷς ἀναγνωρίζεται ἡ Ὀρθοδοξία ὡς ἐπίσημος ἢ ἐπικρατοῦσα θρησκεία, ἐνῶ τουναντίον παρ' ἄλλοις λαοῖς ἰσχύει τὸ σύστημα τοῦ χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ κράτους, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ κοσμικὰ (secular) καλούμενα ἢ τὰ ἑτερόθρησκα ἢ τὰ λαϊκὰ καὶ τὰ κομμουνιστικὰ κράτη. Ταῦτα τηροῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οὐδτερότητα ἔναντι τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τῶν ἑαυτῶν πολιτῶν, ἐγγυώμενα μόνον τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς λατρείας αὐτῶν, ἐνῶ τὰ κομμουνιστικὰ διδάσκουσιν ἐπίσημως τὴν ἀθεΐαν, ἀντιμαχόμενα τὴν θρησκείαν ἐν γένει. Ἐν ταῖς περιπτώσεσι ταύταις αἱ ἐκάστοτε Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι δέον νὰ ἠυθμίζωσιν ἀναλόγως τὰς σχέσεις τῶν πρὸς τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου τούτου, ἐμπολιτευόμεναι ἐν αὐταῖς κεραισμένως καὶ ἐργαζόμεναι ἀνεξαρτήτως καὶ ἐλευθέρως ἀπ' αὐτῶν διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐναντι τῶν τελευταίων τούτων συστημάτων θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐμειώσωμεν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τῆς συναλληλίας τοιοῦτο, ἐφ' ὅσον βεβαίως πρόκειται περὶ κρατῶν ἐξ Ὀρθοδόξων κατὰ πλειονότητα ἀποτελουμένων καὶ εὐμενῶς διακειμένων πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ὡς π.χ. συμβαίνει ἐν Ἑλλάδι. Ἐν αὐτῇ διὰ τοῦ νέου Συντάγματος τοῦ ἔτους 1975 ἀναγνωρίζεται ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ὡς ἐπίσημος ἢ ἐπικρατοῦσα θρησκεία καὶ παρέχεται αὐτῇ ἐλευθερία αὐτοδιοικήσεως ἐπὶ τῇ βάσει ἀπάντων τῶν ἱερῶν ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων καὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων, ὡς καὶ τοῦ παραδοσιακοῦ συστήματος τῆς συναλληλίας, μὲ τάσιν δὲ πρὸς τὸ σύστημα τοῦ χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Ἄλλ' ὅμως ὁ χωρισμὸς, τὸ γε νῦν ἔχον, δὲν κρίνεται ἐπωφελῆς δι' ἀμφοτέρας, λαμβανομένων μάλιστα ὑπ' ὄψιν τῶν μεταξὺ αὐτῶν

1. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, λόγ. 3, 12, PG 94, 1296 - 1297.

ύφισταμένων στενῶν ἱστορικῶν καὶ συναισθηματικῶν δεσμῶν, τῶν βαθέως ἐρριζομένων ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ λαοῦ¹.

Ἐν περιπτώσει λοιπὸν ἐφαρμογῆς τοῦ τελευταίου τούτου ἢ παρομοίου συστήματος εἶναι προφανές, ὅτι αἱ εἰς τὰ διάφορα ὀρθόδοξα ἔθνη καὶ κράτη ὑφιστάμεναι τοπικαὶ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἔχουσιν ἀποστολήν, ἵνα θεραπεύσιν τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τῶν πιστῶν, διακονοῦσαι τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς καὶ συμπορευόμεναι μετ' αὐτῶν καὶ ἀσκοῦσαι καὶ γενικωτέραν ἀγαθοποιὸν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν ἐν πᾶσιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ταυτίζονται καὶ νὰ συγχωνεύονται μετ' αὐτῶν ἢ νὰ γίνονται θεραπαινίδες καὶ ὄργανα ἐξυπηρητήσεως πολιτικῶν ἐπιδιώξεων τῶν κρατῶν, ἀντιθέτων πολλάκις πρὸς τὸν ἠθικὸν εὐαγγελικὸν νόμον, προσκολλώμεναι εἰς τὸ ἄρμα αὐτῶν καὶ κυριαρχούμεναι ὑπὸ ὑπερμέτρου ἐθνικισμοῦ, μέχρι τοῦ σημείου νὰ συγγέωσι καὶ ταυτίωσι τὰς ἑαυτῶν ἐπὶ μέρους παροικίας καὶ χώρας καὶ τοὺς ἐθνικοὺς πολιτισμοὺς πρὸς τὴν μίαν ἀδιαίρετον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἱεροῦ ἔργου αὐτῶν καὶ ἐξασθενήσει τῆς συνειδήσεως τῆς καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας. Οὐδ' ἐπιτρέπεται, ὡς προελέχθη, νὰ γίνεταί λόγος περὶ «ἐθνικῆς» Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας π.χ. τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Ρωσίας ἢ τῆς Ρουμανίας κ.ο.κ., ἀλλὰ περὶ τῆς μιᾶς ἠνωμένης καὶ ἀδιαίρετου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐν Ρωσίᾳ ἢ ἐν Ρουμανίᾳ κ.ο.κ., μακρὰν πάσης ἐθνικιστικῆς καὶ διασπαστικῆς τάσεως.

Παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν ἀπορρίπτει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὸν καλῶς νοούμενον ὑγιᾶ ἐθνικισμόν, τὸν ὑφιστάμενον καὶ κινούμενον ἐν τοῖς πλαισίοις τῆς ἐνότητος καὶ τῆς καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσδιοριζόμενον καὶ περιοριζόμενον ὑπ' αὐτῶν. Οὐδὲ παραθεωρεῖ τὰς ἀξίας τῶν ἐθνικῶν πολιτισμῶν τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ λαῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὀφείλει νὰ ἀσκῇ τὴν ἱεραποστολήν αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὴν βούλησιν καὶ τὴν ἐντολήν τοῦ θείου Ἰδρυτοῦ καὶ Ἀρχηγοῦ αὐτῆς (Ματθ. 28, 19 - 20) καὶ πρὸς τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων καὶ μάλιστα τοῦ τῶν Ἐθνῶν μεγάλου Ἀποστόλου. Ἐντεῦθεν καὶ λαμβάνει πάντοτε ἐν μέτρῳ ὑπ' ὄψιν τὰς ἰδιορρυθμίας καὶ τὰς πολιτιστικὰς καὶ τὰς ἄλλας ἐθνοφυλετικὰς διαφορὰς τῶν διαφόρων λαῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους κηρῦσσει τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκάστου γλώσσῃ, ἐν ἣ καὶ δύναται

1. Βλ. καὶ γνωμοδοτήσεις ἐιδικῶν ἐπὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὡς αὐταὶ διαμορφοῦνται ἔκ τε τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γράμματος τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ νέου Συντάγματος, ἐν «Ἐκκλησία» 52 (1975) 300-318. Α. Βασδεκίς, Between partnership and separation: Relations between Church and State in Greece under the Constitution of 9 June 1975, ἐν «Ecumenical Review» 29 (1977) 52-61.

νά λατρεύη ἕκαστος τὸν Θεὸν ἐλευθέρως, ἀναγνωρίζουσα τὸν ἰδιαίτερον ρόλον, ὃν δύναται νὰ διαδραματίσῃ ἐκάστη τοπικὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ καθολικῇ ἀποστολῇ τῆς Ὁρθοδοξίας. Αὐτὴ ὅμως ἡ Ὁρθοδοξία ὀφείλει νὰ παραμένῃ ἐξ ὀλοκλήρου ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν σχημάτων καὶ τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν πνευματικῶν παραδόσεων τῶν διαφόρων λαῶν καὶ ἐθνῶν, πραγματοποιῶσα βαθμὴδὸν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τῆς ἐσχατολογικῆς ὀλοκληρώσεως αὐτῆς. Ὅμοίως ἀναγνωρίζει, ὡς προείρηται, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πάντα τὰ ἔθνη ὡς ἰσάξια καὶ ἰσότιμα καὶ πάντας τοὺς λαοὺς ὡς ἐν ἰσοτιμίᾳ καὶ ἀδελφικῇ σχέσει διατελοῦντας, οὐδένα θεωροῦσα ὡς ἀνώτερον ἢ ὡς ἐκλεκτὸν καὶ περιούσιον λαὸν τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι δ' ἐξ ἄλλου γνωστόν, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία προσαρμόζεται εὐχερῶς πρὸς τὴν ἰδιοσυστασίαν καὶ νοοτροπίαν καὶ πρὸς τὰ ἔθιμα τῶν διαφόρων λαῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιβαίνουν ταῦτα εἰς τὴν δογματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, περιέπουσα καὶ προάγουσα πάντοτε τὰ πολύτιμα ἀγαθὰ τῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας αὐτῶν, ἐνῶ ταυτοχρόνως ὀφείλει νὰ διακρατῇ ἀκεραίαν τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τοῦ πνεύματος τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ νὰ παραμένῃ ἀναλλοιώτως ἢ αὐτὴ πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Πράγματι μεγάλη εἶναι ἡ προσαρμοστικὴ δύναμις καὶ ἰκανότης τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς συνύπαρξιν καὶ ἐξαγιασμόν καὶ ἐξύψωσιν τοῦ ἰδιάζοντος ἐθνικοῦ βίου τῶν ὀρθόδοξων λαῶν καὶ γενικῶς ἢ ἐπ' αὐτῶν σωτηρίας ἐπίδρασις αὐτῆς, ὡς καὶ ἡ μεθ' ἧς περιβάλλει αὐτοὺς στοργή, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ θεωρῶσιν οὗτοι τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς μητέρα καὶ ὡς ἰδικήν των Ἐκκλησίαν, ἀνευρίσκοντες ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἀληθινὴν μητρικὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν, ἣν καὶ πράγματι ἐπεδείξατο αὕτη πάντοτε πρὸς αὐτοὺς καὶ ἰδίως κατὰ τὰς γνωστὰς κρίσιμους ἱστορικὰς περιόδους μεγάλων ἐθνικῶν κινδύνων καὶ δοκιμασιῶν. Κατ' αὐτοὺς ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπρωτοστάει καὶ μετεἶχεν ἐνεργῶς τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων ὑπὲρ τῆς ἀμύνης καὶ σωτηρίας ἢ ἀπελευθερώσεως τῶν λαῶν τῆς, περιφρουροῦσα ἅμα τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ γλῶσσαν καὶ ὑπόστασιν καθόλου αὐτῶν, οὕτω δὲ συνετέλεσεν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν¹. Ὅμοίως καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης προσέφερον αὕτη μεγίστας ὑπηρεσίας καὶ ἀνεκτίμητον συμβολὴν εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐξέλιξιν καὶ

1. Βλ. καὶ Κ. Α. Τσάτσοῦ (Προέδρου Δημοκρατίας - Ἀκαδημαϊκοῦ), Ὁμιλίαις 1975 - 1976, Ἀθῆναι 1977, σ. 56: «Ἐθνος καὶ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία συνεπορεύθησαν ὡς δυνάμεις ἀδελφαί· καὶ ἰσχυραὶ ἀπὸ τὸν δεσμόν τοῦτον, ἥρωικῶς συνεπολέμησαν καὶ συνενίκησαν, ἐν ἀλληλεγγύῃ καὶ ἀλληλεξαρτήσῃ. Πολλῶν δεκαετηρίδων συνοδοιπορία ἐπισφραγίζει τοῦ λόγου τούτου τὸ ἀσφαλές».

ανάπτυξιν, ὡς καὶ τὴν καθόλου πρόοδον καὶ εὐημερίαν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, συμπορευομένη πάντοτε μετ' αὐτῶν καὶ ἀντιμετωπίζουσα τὰ προβλήματα αὐτῶν, ὡς ἴδια ἑαυτῆς προβλήματα. Οὕτω δέ, εἰσχωροῦσα βαθέως ἐντὸς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς αὐτῶν, διαποτίζει καὶ ἐξαγιάζει ὅλον τὸν βίον αὐτῶν, διατιθεμένη πάντοτε θετικῶς ἢ μᾶλλον μητρικῶς πρὸς τὰ ὀρθόδοξα ἔθνη καὶ τὰ λαϊκὰ κράτη, ὧν ἀνεδείχθη στοργικὴ παιδαγωγὸς¹ καὶ δυνάμις ἐνοποιῶς καὶ δημιουργικῆ διὰ τῆς καλλιέργειας τῆς αὐτοσυνειδησίας αὐτῶν καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν χαρισμάτων καὶ τῶν πολιτιστικῶν στοιχείων καὶ δυνατοτήτων αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ Ὁρθοδοξία ἐγένετο μεγάλη ἀναπλαστικὴ δύναμις, θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ, τῶν ὀρθοδόξων λαῶν καὶ ἐθνῶν, ἀσκοῦσα βαθεῖαν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν, προσέτι δὲ καὶ μέγας συνεκτικὸς μεταξὺ αὐτῶν δεσμός, δημιουργοῦσα κοινὰ βιώματα καὶ αἰσθήματα καὶ ἠθὴ καὶ καλοῦσα εἰς ἐνότητα καὶ ἀρμονίαν τὰ ὀρθόδοξα ἔθνη, τὰ ὅποια διεχώρισεν ὁ πύργος τῆς Βαβέλ². Γενικῶς ἡ ἱστορία τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μαρτυρεῖ, ὅτι αὐταὶ ἔχουσι συνυφανθῆ μετὰ τῆς γενέσεως καὶ τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ζωῆς τῶν ὀρθοδόξων κρατῶν καὶ λαῶν καὶ συνδεθῆ τόσον στενῶς μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ βίου αὐτῶν, ὥστε ἐξακαρακτηρίσθησαν ἐνίστε ὑπὸ τινων καταχρηστικῶς ὡς «ἐθνικαὶ Ἐκκλησίαι»³, οὐχὶ δ' ὅμως ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐκτεθείσῃ καὶ κατακριθείσῃ συνοδικῶς ἀπαράδεκτῃ σωβινιστικῇ ἐννοίᾳ. Ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν ἐγένετο ἐνιαχοῦ ἀνεκτὴ ἐκ τῆς ἀνάγκης πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων καὶ ἀναγκῶν καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἰδιαιτέρων χαρισμάτων καὶ ἰδιοτήτων τμημάτων τινῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον δὲν ἠθέλον παρεκκλίνει ταῦτα ἐκ τῆς τροχιάς τῆς καθολικότητος καὶ τῆς ζώσης παραδόσεως καὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑπεράνω καὶ πέραν τῶν ἐθνικῶν συνόρων καὶ τῶν φυλετικῶν, γλωσσικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἐν γένει διακρίσεων ἢ τῶν ἰδεολογικῶν ἀντιθέσεων.

Συγκεφαλαιουῦντες ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι αἱ τοπικαὶ Αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιτρέπεται, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἐθνικιστικοῦ πνεύματος, νὰ διασπῶσι καὶ μερίζωσι τὸ ἐνιαῖον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ οὐδέποτε βεβαίως «μεμερίζεται», ἄρα δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία του, ὡς τὸ σῶμα

1. Βλ. καὶ Α. Ἀλιβιζάτου, ἐν «Ἐκκλησία» 15 (1937) 100 καὶ Procès-Verbaux du premier Congrès de Théologie Orthodoxe, σ. 47-48.

2. Πεντηκοστάριον, (ἔκδ. Ἀποστολ. Διακονίας), Ἀθήναι 1959, σ. 202 ἐξ. Δευτ. 32, 8.

3. Βλ. π. χ. Δ. Μπαλάγου, Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος, εἰς «Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 13 (1938) 212 ἐξ.

αὐτοῦ, παραμένει πάντοτε ἀμέριστος καὶ ἀδιαίρετος, καθὼς ἦτο καὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν τοιαύτη, παρὰ τὴν ὑπαρξιν τῶν κατὰ τὸπους Ἐκκλησιῶν ἢ «παροικιῶν», ὡς λ.χ. τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Φιλίππων, τῆς Κορίνθου, τῆς Ῥώμης κλπ., αἵτινες πᾶσαι ἐχαρκτηρίζοντο καὶ ἦσαν «καθολικαὶ» Ἐκκλησίαι, ἐνούμεναι περὶ τὴν κοινὴν τράπεζαν τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ ἐκφράζουσαι τὴν πίστιν των «εἰς μίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν», λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι κυρίως ἐν τῷ λειτουργικῷ χώρῳ καὶ χρόνῳ πραγματοποιεῖται ἡ ὑπόστασις καὶ ἡ καθολικότης καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκφράζεται ἡ πραγματικότης τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο ἰσχύει βεβαίως καὶ περὶ τῶν (ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν κανόνων 34 ἀποστολικοῦ, 17 τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς καὶ 38 τῆς Πενθέκτης Συνόδου¹ σχηματισθεισῶν) συγχρόνων Αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες, παρὰ τὸ διοικητικὸν αὐτοκέφαλον αὐτῶν — τὸ ὑποκείμενον ὅμως εἰς τὴν Πανορθόδοξον Σύνοδον —, κέκτηνται ἐνότητα δογματικὴν, λειτουργικὴν καὶ κανονικὴν, ζῶσαι ἐν ἀδιασπάστῳ ἐνότητι καὶ κοινωνίᾳ καὶ ἀγάπῃ διὰ τῆς κοινῆς ὀρθοδόξου πίστεως, λατρείας, ἐπισκοπικοσυνοδικοῦ πολιτεύματος καὶ παραδόσεως καθόλου ἐν τῇ μυστικῇ ἐνότητι τῆς μιᾶς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ δι' αὐτῆς ἐν τῷ πληρώματι τῆς χάριτος καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ἣν ἔλαβον διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ἐπομένως τὸ «αὐτοκέφαλον», μὴ νοούμενον ἐθνικοπολιτικῶς, δὲν αἴρει τὴν ἐνότητα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τὴν τῶν συγκροτουσῶν αὐτὴν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας ὑπὸ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπηρεάζεται ὑπερμέτρως ὑπὸ τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ².

Ἐν τέλει δέον νὰ προστεθῇ, ὅτι ὁμοίως τὸ ἐθνικιστικὸν πνεῦμα καὶ τὸ αὐτοκέφαλον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθάλλῃσι τὴν ζῶσαν ἐν τισὶ μὴ ὀρθοδόξοις χώραις ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ «ὀρθοδόξον διασπορὰν» λεγομένην, τ. ἔ. τὸ πρὸ πεντηκονταετίας καὶ πλέον ἀναφανέν ἀντικανονικὸν σύστημα τῆς συνιπάρξεως πλειόνων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων διαφόρων ἐθνοτήτων (Ἑλλήνων, Σύρων, Ῥώσων, Σέρβων κλπ.), ὡς καὶ παραλλήλων δικαιοδοσιῶν αὐτῶν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὅπερ ἐγένετο ἐν ἀρχῇ ἀνεκτὸν μόνον διὰ περιορισμένην μεταβατικὴν περίοδον, ἀλλὰ

1. Παρὰ Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλή, ἐνθ' ἀν. σ. 45, 258, 392.

2. Τοῦτο ἰσχύει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σήμερον διὰ τὰς Αὐτοκεφάλους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὅμως δέον νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχηματισμοῦ των παρουσίασεν ἐν τῇ πράξει ἰκανὰ μειονεκτήματα, ὧν κυριώτατον τὸ τοῦ ἐθνικισμοῦ. Ταῦτα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐμετριάσθησαν, τινὰ δὲ ἐξέλιπον ἢ τείνουσι νὰ ἐκλείψωσιν ὀλοσχερῶς. Βλ. σχετικῶς καὶ Α. Ἀλιβιζάτου, ἐν Procès - Verbaux du premier Congrès de Théologie Orthodoxe, σ. 42-43.

δυστυχῶς διατηρούμενον μέχρι σήμερον. Ἐκλιπόντων νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον τῶν ἐπιβαλόντων τὸ ἀντικανονικὸν τοῦτο σύστημα — σκάνδαλον λόγων, παρίσταται ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, ὅπως ἡ προπαρασκευαζομένη Πανορθόδοξος Σύνοδος προβῆ εἰς ἀναδιοργάνωσιν τῆς «ὀρθοδόξου διασπορᾶς», ἀποκαθιστῶσα τὴν σύμφωνον πρὸς τοὺς ἱερούς κανόνας ἐνότητα τῆς ἐπισκοπικῆς δικαιοδοσίας, διατηρουμένης ἅμα καὶ τῆς πολλαπλότητος τῶν ἐθνοτήτων. Πράγματι δὲ περὶ τὰ θέματα ταῦτα — ἐθνικισμός, αὐτοκέφαλον, ὀρθόδοξος διασπορά — ἡσχολήθησαν προκαταρκτικῶς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1976 τὸ Β' Συνέδριον τῶν Ὁρθοδόξων Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ ἡ Α' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψις, ἣτις καὶ ὥρισεν ὡς θέματα τῆς μελλούσης Πανορθόδοξου Συνόδου τὸ περὶ τῆς «ὀρθοδόξου διασπορᾶς» καὶ τὸ περὶ τῆς «συμβολῆς τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν ἄρσιν τῶν φυλετικῶν διακρίσεων»¹.

Τὸ τελικὸν συμπέρασμα τῶν ἐν τοῖς προηγουμένοις εἰρημένων εἶναι, ὅτι ὁ στενὸς σύνδεσμος τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται εἰς βάρος τῆς ὑπερφυσικῆς ἐνότητος καὶ τῆς καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ἀπευθύνεται πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ ἐθνικότητος καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους — τέκνα τοῦ αὐτοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς, ὅστις «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι» (Α' Τιμ. 2, 4), δι' ὃ καὶ ὁ Σωτὴρ «ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν . . . ὅλου τοῦ κόσμου» (Α' Ἰωάν. 2, 2), ἐντειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις ὅπως, «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξωσι τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει» (Μάρκ. 16, 15), «ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἓν» (Ἰωάν. 11, 52) καὶ ἀνακεφαλαίωσῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ πάντα (Ἐφεσ. 1, 10). Καθ' ὅτι ὁ Θεὸς «ἐποίησεν ἕξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν εἰς πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς . . . , ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρά γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὗροιν», ὡς ἐδίδαξεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου (Πράξ. 17, 26 - 27).

ZUSAMMENFASSUNG

Die Orthodoxe Kirche hat der Nation gegenüber immer eine positive Haltung eingenommen. Sie lehnt den rechtverstandenen und gesunden Nationalismus nicht ab, wohl aber den übertriebenen, ungezügeln, der die jeweilige nationale Kirche als Organ politischer und chauvinistischer Ziele des jeweiligen Volkes benutzt.

1. «Ἐπίσκεψις» 7 (1976) ἀριθ. 158, σ. 3.

Die Orthodoxe Kirche übersieht den Wert der nationalen Kulturen der einzelnen Nationen und Völker nicht, pflegt und fördert sie dagegen, immer in Harmonie mit der Eigenart, Mentalität und den Gebräuchen der orthodoxen Völker und hat so der kulturellen Entwicklung und Förderung derselben höchste Dienste erwiesen. Auf diese Weise ist sie tief in das nationale Leben eingedrungen, tränkte, heiligte und trieb es voran und war auf das engste mit ihm verbunden. Deshalb unterhält die Orthodoxe Kirche mit jeder Nation und dem zugehörigen Staatswesen harmonische Beziehungen des Zusammenlebens, der Zusammenarbeit, der gegenseitigen Hilfe und gegenseitigen Beeinflussung. Diese Beziehung ist bestimmt seit alters her durch die Lehre des Neuen Testaments im allgemeinen und besonders durch die klassischen Verse, 1) Math. 22, 21: «Gebt dem Kaiser, was des Kaisers ist und Gott, was Gottes ist», 2) Ap. 5, 29: «Gott mehr gehorchen als den Menschen», 3) Röm. 13, 1: «Jedermann ordne sich der obrigkeitlichen Gewalt unter; denn es gibt keine Gewalt, die nicht von Gott ist», und 4) das 20. Kapitel der Apokalypse.

Jede Abweichung von der oben genannten Lehre kommt aus dem nationalistischen und chauvinistischen Geist der verschiedenen Staaten, von denen zeitweilig einige orthodoxe Kirchen verleitet wurden, mitgerissen von der Verehrung, die sie ihrem Volk und Staat entgegenbrachten unter Missachtung der theoretischen und kanonischen Grundsätze der Orthodoxie, ja sogar deren Katholizität und Einheit. Dieser Nationalismus widersteht der orthodoxen dogmatischen Lehre erstens im Punkt der Katholizität derselben, der Ökumenizität und Bedeutung für die ganze Welt, denn die Kirche Christi hat übernationalen und überzeitlichen Charakter und ein ökumenisches Apostolat als eine über die ganze Welt und alle Zeit ausgedehnte Kirche. Im Punkt der Einheit zerstört der Nationalismus die Kirche und führt zu Spaltungen. Dieses Thema hat die Orthodoxie im letzten Jahrhundert beschäftigt, nachdem die Bulgarische Kirche einen starken Nationalismus entwickelt hatte. Aus diesem Anlass versammelte sich 1872 in Konstantinopel eine grosse örtliche Synode, welche «(den Nationalismus) und Rassismus verurteilte, sowie die Rassenvorurteile und nationalen Streite und Swiste in der Kirche Christi ablehnte als unvereinbar mit der Lehre des Evangeliums und der Heiligen Kanones» sowie «diejenigen, die den Rassismus akzep-

tieren und auf ihn gestützt neue rassische Verbände gründen». Die Synode hat den Nationalismus als Rassismus «als der biblischen Lehre und der jahrhundertalten Praxis der Kirche «fremd und feindlich» bezeichnet. Daraus geht hervor, dass die Orthodoxe Kirche den ungemässigten Nationalismus und Rassismus und die Rassenvorurteile im allgemeinen verurteilt, denn die Kirche Christi «ist nicht von dieser Welt» (Joh. 18, 36) als das sie bestimmt und wesentlich beeinflusst würde von den verschiedenen Nationen, Völkern und Rassen der Welt und sich mit einem davon identisch erklärt, sondern ist katholisch und international mit übernationalem, ökumenischem und allmenschlichem Charakter und deshalb ist in ihr «weder Jude noch Grieche», «Barbar oder Skythe», sondern alle «sind eins in Jesus Christus» (Gal. 3, 28. Kol. 3, 11, s. a. Eph. 2, 14. Röm. 11, 12).